

УДК:821.161.2: Олесь

Ігор Цуркан

ORCID 0000-0002-8200-5299

ОБРАЗИ МУЗИКИ Й МУЗИЧНИХ СТИХІЙ У ЛІРИЦІ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ ТА ПОЛЬСЬКИХ СИМВОЛІСТІВ

***Анотація.** У статті розглядається символічність образу музики й музичних стихій у поетичних системах українського лірика та польських символістів. Образно-символічним художнім еквівалентом поетичного в авторецептивному дискурсі Олександра Олесья виступають образи музики й музичних стихій. У різноманітних формах вияву музична стихія – це не лише незмінний атрибут тематичної парадигми образного ряду віршів Олександра Олесья, але й потужний струмінь яскравої художньої символіки, яка в різних варіаціях, з тонким нюансуванням різних її семантичних відтінків та стильових барв, перетворюється на постійний символічний лейтмотив, що супроводжує всю творчість поета.*

У запропонованому дослідженні здійснено семантичні та поетикальні особливості індивідуально-стильової художньої символіки Олександра Олесья. Зосереджено увагу на образі музики та музичних стихій у поетичних системах українського лірика.

Постійними в поетичній творчості Олександра Олесья є його численні музичні альянзи, через які встановлюються аналогії між семантикою та поетикою, а також колом суб'єктів поетичного тексту з виконавцями та специфікою художньої стихії музичного твору.

Серед музичних значень, якими найчастіше послуговується Олександр Олесь, наголошуючи органічну спорідненість поетичної й музичної стихій, у його творчості виступають символічні образи пісні, співу або струн. Музичний резонанс у душі поета надзвичайно часто буває викликаним звуками навколишнього природного середовища, насамперед, співом птахів

Образ «крилатої пісні», уподібненої крилатому музичному птаству, стає лейтмотивним образом-символом, який визначає семантичну до-

мінанту авторецептивних поетологічних рефлексій стихії музичного / поетичного в ліриці Олександра Олеся.

Наскрізним для лірики Олександра Олеся є й образ «порваних струн», що символізують широкий спектр емоційних реакцій поета на знаменні події різних періодів його життя, пов'язані переважно з мотивами: невдалих любовних стосунків; нерозуміння; розчарування, викликаного неспроможністю або й небажанням співвітчизників стати на рідущий захист своїх політичних прав та свобод; творчої втоми поета, обумовленої процесами неминучого вікового старіння.

Ключові слова: символізм, образ, символ, музичність, синтез музичного й поетичного

Інформація про автора: Цуркан Ігор Миколайович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Херсонського державного університету.

Електронна адреса: kherson@ukr.net

Ihor Tsurkan

MUSIC AND MUSICAL ELEMENT SHAPES IN OLEKSANDR OLES' LYRIC POETRY AND POLISH SYMBOLISTS

Abstract. *The article deals with the symbolism of music and musical elements image in the poetic systems of Ukrainian lyricist and polish symbolists. Music and musical elements images are figurative and symbolic art equivalent of poetic in Oleksandr Oles' autoreceptive discourse. In a variety of forms musical element is not only constant attribute of shape series thematic paradigm of Oleksandr Oles' poems, but a powerful jet of vivid artistic symbolism, which in different variations, with subtle neuenswander of its different semantic and stylistic color shades, is transformed into a permanent symbolic leitmotif that accompanies all the works of the poet.*

Semantic and poetical features of artistic symbolism individual style of Olexander Oles sare performed in the proposed study. Attention is focused on the image of music and musical elements in the Ukrainian lyricist poetic systems.

In the poetic work of Olexander Oles his numerous musical allusions, for which analogies are established between semantics and poetics, as well as the range of subjects of the poetic text with the performers and the specifics of the artistic element of the musical work, are constant.

Among the musical definitions which are most often used by Alexander Oles, emphasizing the organic kinship of the poetic and musical elements, in his work there are symbolic images of song, singing or strings. Musical resonance in the soul of the poet is extremely often caused by the sounds of the natural environment, especially birds singing.

The image of the “winged song”, which is similar to winged birds, becomes a leitmotif image-symbol that defines the semantic dominant of autoreceptive singing reflections of the elements of musical/poetic in the lyrics of Olexander Oles.

Walkthrough for the lyrics of Olexander Oles is the image of “broken strings”, which symbolize a wide range of poet’s emotional reactions to the significant events of different periods of his life, associated mainly with the motives of unsuccessful love relationships; misunderstanding; disappointment caused by the inability or unwillingness of compatriots to stand up for a decisive defense of their political rights and freedoms; creative fatigue of the poet, due to the processes of inevitable aging.

Key words: symbolism, image, symbol, musicality, synthesis of musical and poetic

Information about author: Tsurkan Ivan, PhD in philology, assistant professor of the department of social communication, Kherson State University.

E-mail: kherson@ukr.net

Ihor Curkan

OBRAZY MUZYKI I ŻYWIOŁÓW MUZYCZNYCH W POEZJI OLEKSANDRA OLESIA I POLSKICH SYMBOLISTÓW

Abstrakt. Artykuł analizuje symbolikę obrazu muzyki i elementów muzycznych w systemach poetyckich ukraińskich i polskich symbolistów. Obrazy muzyki i elementów muzycznych są figuratywnym i symbolicznym artystycznym odpowiednikiem poetyki w autoreceptywnym dyskursie Aleksandra Olesia. Pierwiastek muzyczny jest nie tylko niezmiennym atrybutem paradygmatu tematycznego figuratywnego cyklu wierszy Aleksandra Olesia, ale także potężnym strumieniem jaskrawej symboliki artystycznej, która w różnych odmianach, z subtelnymi niuansami różnych semantycznych odcieni, cechuje całą twórczość poety.

W artykule zbadane są semantyczne i poetyckie cechy sztuki indywidualno-stylistycznej symboliki Aleksandra Olesia, ze szczególnym zwróceniem uwagi

na obrazy muzyki i elementów muzycznych w systemach poetyckich liryki ukraińskiej.

Słowa kluczowe: symbolizm, obraz, symbol, muzyczność, połączenie muzyczności i poetyczności

Nota o autorze: Curkan Ihor, doktor filologii, docent katedry komunikacji społecznej Chersońskiego Uniwersytetu Państwowego.

E-mail: kherson@ukr.net

Постановка проблеми. Олександр Олесю вдалося органічно вписатися в європейський літературний контекст та віднайти себе в новій поетиці й світоглядно-естетичних орієнтирах доби без втрати свого творчого й національного обличчя. Водночас, попри беззаперечну теоретичну важливість, чимало аспектів поетики символізму Олександра Олеса, простежених у вимірі її порівняльного співвіднесення з підґрунтям національних художніх традицій та творчим досвідом його європейських попередників, на сьогодні усе ще залишаються недостатньо дослідженими, що й визначає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У філологічних працях межі ХХ – ХХІ ст. олесезнавці концентрують увагу на висвітленні фактів творчого шляху митця й біографічній проекції на текст (М. Неврлий «Олександр Олес: Життя і творчість», 1994), студіюють структурно-функціональні рівні його художньої системи (Р. Тхорук «Особливості поетики премодерністського вірша початку ХХ століття», 1996), зосереджують дослідницький інтерес на міфологічному вимірі метатексту письменника (І. Чернова «Міфопоетика творчості Олександра Олеса», 1999), систематизують і коментують архівні матеріали (Н. Лисенко «Архів О. Олеса еміграційного періоду», 2001), ґрунтовно вивчають лінгвопоетичні та етнокультурні аспекти творчості (О. Таран «Семантика символів природи в поезіях Олександра Олеса: лінгвопоетичний та етнокультурний аспекти», 2002), простежують роль і місце в українському символізмі лірики Олександра Олеса (Ю. Ковалів «Символізм як стильова домінанта лірики

О. Олеся і її рецептивні колізії», 2008), визначають формування символістського типу художнього мислення митця у поетичному та драматургічному доробку (О. Чепелик «Рецепція естетики західноєвропейського символізму в творчості Олександра Олеся доеміграційного періоду», 2009), осмислюють творчість поета в контексті порівнянь із доробком представників українського модернізму (С. Романов «Леся Українка і Олександр Олесь: на порубіжжі часів, світів, ідентичностей», 2017).

Мета статті. Головною метою цієї роботи є здійснити семантичні та поетикальні особливості індивідуально-стильової художньої символіки Олександра Олеся. Зосереджено увагу на образі музики та музичних стихій у поетичних системах українського лірика та польських символістів.

Виклад основного матеріалу. Підвищений інтерес та підкреслено загострена увага до можливості й необхідності творчого синтезу поетичного та музичного в цілому характеризують головні тенденції розвитку літератури кінця XIX – початку XX ст., стають однією з найбільш прикметних особливостей художньої свідомості тієї доби, її творчих пошуків та художніх прагнень. За словами А. Давидової, «поети початку XX століття намагаються розгадати сутність мистецтва, зрозуміти природу взаємин мистецтва та світу і приходять до висновку про їх початкову музичність, що знайшло своє відображення в прагненні до синтезу мистецтв, а також у тому, що музика перетворюється в особливу філософсько-естетичну категорію, яка об'єднує культуру і природу, самосвідомість епохи початку XX століття і спроби осмислення історії та культури всього людства» [3, с. 2].

Та чи не найбільший інтерес до потенційних можливостей впровадження творчої стихії музичного в художню тканину поетичного тексту був притаманний передусім поетам-символістам. Як зауважує Я. Стецько, «омузичнення поетичного дискурсу згодом стало ознакою символістської поезії. Саме звукова стихія в найрізноманітніших смислових виявах була наріжним каменем їх поетики і пов'язувалася безпосередньо із семантичним вираженням

на рівні інших відчуттєвих сприйнять. Проте, прагнучи перетворити поезію на чисту музику (наскільки це можливо), поети-символісти підбирали слова не стільки за значенням, скільки за «музичним звучанням». Однак спільним є те, що в кращих зразках українського і французького символізму слово стає домінантним символом, знаком, який повинен сприйматися як музичний звук» [12, с. 149–150].

На особливому взаємозв'язку поезії і музики неодноразово наголошував визначний французький поет-символіст С. Малларме, який уподібнював слова жестах диригента, що керує симфонічним оркестром – ритмомелодикою поетичного тексту. «Як світ чистих звуків, – писав про поезію С. Малларме П. Валері, – таких виразних на слух, був виділений зі світу шумів, щоб на протигагу йому скласти завершену систему музики, так поетична свідомість прагне діяти щодо мови» [1, с. 368].

Перетворити вірші на музику прагнув й П. Верлен, який «довів, що в музичній мелодії, наче в кислоті, можна повністю розтворити метал слова і перетворити його в чудесну срібну струну. Поет може мислити словами, поняттями, образами, проте писати він мусить звуками, бо до слова, що вже звучить, він зобов'язаний ставитися як до музичного тону. При читанні вголос його поетичні образи, думки, уявлення – набувають ритмічної музичної модуляції. Слова перетворюються в акорди. Строфи – у потік мелодії. У поезії утверджується “музичний принцип”» [4, с. 244].

В українській поезії до спроб синтезу музичного й поетичного компоненту в ритмомелодичному та семантичному вимірі віршованих текстів однією з перших вдалася Леся Українка, яка, за словами М. Наенка, після Т. Шевченка, «стала другою поетичною силою в класичній українській літературі, яка найбільш посприяла розвитку українського музичного мистецтва» [5, с. 196]. Як відомо, музика стала першим творчим покликанням Лесі Українки.

Як і французькі, українські поети-символісти кінця ХІХ – початку ХХ ст. – М. Вороний, Г. Чупринка, М. Філянський, поети-молодомузівці, а на початку 20-х років – поети-«музагетівці» та їхні послідовники активно експериментували з мелодичним

потенціалом українського поетичного слова, його сонорикою та інтонаційними можливостями.

До числа музично обдарованих українських поетів, з огляду на виразну ритмомелодійність, особливим чином організовану звукову форму й настроєву мелодичну інтонаційність поетичної творчості, літературні критики відносили й Олександра Олеся, який в одному з віршів («День золотий, золотий та хороший...») так характеризував свою творчу манеру:

*В мене ж у серці музика, –
Слухаю, звуки ловлю.
Звуки ловлю, розбираю,
Звуки сплітаю в вінок... [8, с. 309].*

Одним з перших, хто привернув увагу сучасників на надзвичайну музичність ліричних творів Олександра Олеся, був І. Франко, який, коментуючи художнє новаторство Олесевої збірки «З журбою радість обнялася», зауважив «легкість і граціозність» його поетичних текстів, кожен з яких має в собі внутрішню мелодію й «проситься під ноти» [13, с. 485]. Найбільш «музичним» після Т. Шевченка в українській поезії вважав Олександра Олеся Ф. Стещенко [6, с. 139]. Красномовним свідченням особливої музичності віршів Олександра Олеся є й той факт, що, за спостереженнями Р. Радишевського, понад 80 композиторів із різних країн Європи поклали його поетичні рядки на музику, створивши загалом понад двісті музичних творів різних жанрів [11, с. 15]. Справжніми музичними шедеврами вже давно стали поетичні твори Олександра Олеся, у яких відомі українські композитори віднайшли внутрішньо-музичний – «романсовий» за своєю мелодійною формою творчий потенціал – М. Лисенко («Айстри», «Сміються, плачуть солов'ї», «Гроза пройшла... зітхнули трави»); С. Людкевич («Тайна»); К. Стеценко («Сосна»); Я. Степовий («Не беріть із зеленого луку верби») та ін. Власне, й сам Олександр Олень у численних авторефлексіях власної поетичної творчості, а також у

приватному листуванні й публіцистичних виступах називав себе саме співцем («моя доля дивно нагадує долю кращих співців» [7, с. 416]), а свої вірші – піснями або співом, що словесно зринають у музиці, яка «шумить річками у моїй душі» [2].

У музиці всеохоплююча трагічна дисгармонія світу знаходить вираз через музичний дисонанс, який на думку Ф. Ніцше, є феноменом «діонісійського мистецтва». Відродженню діонісійського духу в митців сприяла німецька музика, яку філософ розумів як могутній поступ від Баха до Бетховена і від Бетховена до Вагнера. Діонісійський феномен музики розкривається в усіх порухах пристрасті ліричних героїв Олександра Олеся та Л. Стаффа, що розуміють всю природу і себе в ній тільки як вічно «бажаюче», «жадаюче» та «прагнуче». Ось тоді ірраціональний світ їх внутрішнього метафоричного «Я» стає виразом потаємної духовної реальності в бутті музичного універсуму:

*Stoję wielki, olbrzymi, nagi, cyclopowy,
Jak posą na cokole... W krag mnie światy gonią
Zagarniam złote gwiazdy, jak motyle, dłonią...
Jak wino, szal się we mnie pieni dionizowy!*

.....
*Stopy me toną w kwiatach ziemi. Na skroń bladą
Gwiazdy całunki tajni zwierzonych mi kładą...
Jestem wielki – Bóg pjanym weselem szalony!
(«Ja – wyśniony», Л. Стафф) [10, s. 220].*

Творчість митців «Молодої Польщі» засвідчує активізацію естетичних пошуків, пов'язаних із оновленням поетичних форм. Втілюючи настанови П. Верлена (Найперше – музика у слові!), поети-молодополяки приділяли значну увагу зображенням найтонших чинників рухливих, мінливих емоцій, навіюванню смислів шляхом тонкої фіксації суб'єктивних вражень та відчуттів ліричних героїв через пейзажні акварелі: «Dźwięk i obraz, tkwiące implicate, – як підкреслила Марія Подраза-Квятковська, – w słowie,

kierują tworzoną w słowie literaturę ciągle na nowo ku syntezie: ku muzyce i sztukom plastycznym. W Młodej Polsce sformułowano te tendencje w dwóch dyrektywach: “wyrażanie uczuć za pomocą dźwięków” i “myślenie za pomocą obrazów”» [14, s. 440].

*Powoli wiew się przedarł ku wierzchołkom
I jedno drzewo zaczęło drugiemu
Podawać dziwne akordy,
Utraconego Raju tajemniczem echem
Będącej pieśni, ze słów ułożonej,
Co pozostały z języka praświata,
Ludziom dzisiaj nieuchwytnie dźwięki
Lecz zrozumiałe dla duszy poety... [10, s. 345].*

У художньому світі К. Тетмаєра – одного з перших апологетів народжуваного в ту пору слов’янського модернізму – спостерігається інтенсивний процес синтезу мистецтв, що ґрунтується на увазі до відчуттів, настроїв, грі душевних станів та використанні колористичних асоціацій і синестезії. Молодопольський поет ще в дитинстві спостерігав за своїми рідними Татрами, серед яких розвинулася його спостережливість, вразливість – під впливом чистих ліній гірських вершин, чудових кольорів сходу та заходу сонця. Таке захоплення природою вилилося на сторінки його літературних творів і втілювалося в імпресіоністичній образності, заглибленій у внутрішній душевний світ митця, що заговорив мовою барв та звуків:

*Lwolna zachodzi słońce.
Rdzawią się gór zielone kopy i ubocze,
fioletu i pąsu plamy gorejące
na modro–siny granit kładą się powoli;
różowią się niebiosów błękitne roztocze,
złoto, szkarłat, fioleć, brąz, razem zmieszane,
na biało–żółtych chmurek rozlały się pianę,*

*z którą wietrzyk swawoli
sunąc ją przez powietrznych fal bezdenie przezrocze*
[16, s. 87] («Żelaznej drodze», К. Теммаер).

У цитованому вірші К. Теммаер вдається до синестезії, щоб передати первинну гармонію природи. «Zwłszcza przyroda, – на думку Марії Подрази-Квятковської, – była katalizatorem przeżyć metafizycznych [...]. Przestrzeń oglądana w tatrzańskim pejzażu rozszerza się coraz bardziej, poza granice materialne. Tylko czasem owo rozszerzanie się nabiera cech negatywnych, przyprawia o trwogę i zawrót głowy: wtedy mianowicie, kiedy się staje nie tyle nieskończonością, ile przepaścią–otchłanią. Otchłań, podobnie jak u innych poetów Młodej Polski, jak przedtem u Pascala i Baudelaire’a oznacza bowiem talie jakości pozamaterialne, które przerastają możliwości poznawcze człowieka, budząc przerażenie» [14, s. 128].

Про типологічну відповідність з французьким символізмом і засвоєння художнього досвіду польських та російських символістів свідчить також актуальне для поезії Олександра Олеся сприйняття музики як засобу відтворення емоційно-настроевих звуків та кольорів.

Постійними в поетичній творчості Олександра Олеся є його численні музичні алюзії, через які встановлюються аналогії між семантикою та поетикою, а також колом суб'єктів поетичного тексту з виконавцями та специфікою художньої стихії музичного твору.

У поезії «Лірник», з підзаголовком «На ярмарку», Олександр Олесь поетично відтворює музичний виступ безіменного співця-лірника, який, під акомпонемент ліри, «на ярмарку, на веселому» [8, с. 125] співає про «Правду-прадоньку», яка колись «славно княжила» в прадавню історичну епоху, а згодом була порубана «мечем-шаблею», зморена «лютим голодом» й кинута до в'язниці зловісними ворогами, що, як хмари, «насупились з півночі». Художній текст твору стилізовано під мелодію і словесну поетику народних дум із притаманним для них поетичним аранжуванням (прийоми анафори, тавтології, риторичних окликів та запитань тощо). Стилізованою під народну, фольклорну є й сама музична манера виконання пісні:

*Ой грав лірник на лірі,
Ой грав та приспівував,
Співав голосом, співав клекотом,
Мов орел з-над хмар, з неба синього [9, с. 125].*

Магічно-емоційну велич «сили музики, яка збуджує, подібно «чар-зіллю, душу людини, зойком і криком» Олександр Олесь відтворює в поезії «Хто він? Румун чи циган-чарівник...»:

*Хто він? Румун чи циган-чарівник
З вогняно-чорними очима?
Із скрипки ллється зойк і крик!
Ридає скрипка, як дитина!
Як душу в скрипці він збудив,
Що, може, вже віки в ній спала!
Чар-зіллям скрипку напоїв!
Ворожка щось йому сказала?
[...]
І сам не зна, де скрипка, а де він –
Водно їх рідні душі злиті,
Пройма обох їх біль один,
Одна в їх душах радість світе [9, с. 80–81].*

Музичні асоціації, відтворені в поетичній формі, звучать й у вірші «На концерті», де змальовано емоційно-психологічний стан сприйняття ліричним героєм атмосфери музичного концерту, який навіює йому згадки про кохану:

*Нудьга, журба і сум в роялі,
Ридають згуки жалібні,
Немов шукають когось в залі,
Немов кричать: «Нема її!»
...Ось чайка вибухла стрілою
І стала витись в вишині,*

*І стала плакати над водою:
«Киги! киги! нема Її...» [8, с. 104].*

Фонетичне наповнення пейзажу в Олександра Олеся та польських та символістів зводиться водночас до тиші-мовчання («Cicho, cicho, nie budźmy śpiącej wody w kotlinie, / Lekko z wiatrem płasajmy po przestworów głębinie...» (К. Тетмаєр)), у якому вловлюються жалібність та протяжність звуків, навіюється траурність за допомогою тривожного тону голосу Всесвіту – виразника буття душі митця: страшні розміри безсмертя, виття, ридання вітру за вікном, гойдання вітів з журбою, безнадійна туга тяжкої, як камінь, душі, тремтіння листя, дзвони жалібні, плач скрипки, жалібні згуки в роялі, шепіт пожовклого листя, лісу та тихе згасання осіннього вечора. Поети, персоніфікуючи образи, відтворюють потужну енергію власних переживань і суперечностей у розкритті настрою, співвіднесеного зі світовим началом:

*Nad głową mą na skrzypkach gra mnich z trupa twarzą...
Lecz dźwięki ich tak słodkie są jak dzieci śpiące
I szczęśliwe jak płótna pod słońcem na łące... [...]
Palce mnicha na skrzypkach o przekwicie marzę,
Rwąc ze strun kwiaty śpiewu... [15, s. 453].*

Серед музичних означень, якими найчастіше послуговується Олександр Олесь, наголошуючи органічну спорідненість поетичної й музичної стихій, у його творчості виступають символічні образи пісні, співу або струн.

Пісню, співи в ліриці Олександра Олеся репрезентовано як потужну творчу стихію, що живе в душі поета («Як пісня – вся душа моя» [8, с. 230]; «Душа співа, як все співає...» [8, с. 128]), як містичну силу, яка «Борсається в крові, корчиться в огні, / І кричить, і тужить, і кляне, і зве...» [8, с. 427] і, зрештою, болісно виривається із серця: «Як з вулкана лава летється, / Полетить

із серця пісня» [8, с. 705]; «З мого серця з дивним криком / Знімуться пісні...» [8, с. 327]). Як стверджує ліричний герой Олесевої поезії:

*Пісень моїх незмірне джерело
І їх скарбниця незчислима [9, с. 397].*

Музичний резонанс у душі поета надзвичайно часто буває ви-кликаним звуками навколишнього природного середовища, на-самперед, співом птахів й, у першу чергу, «срібною піснею солов'я» [8, с. 94] («Полилась по срібній ночі...», «Лунає пісня солов'я...», «Хочеш ти, щоб пісню я для тебе склав...», «Я не зберіг пісень, що ти співала...», «Пісня – се туга кохання...», «Тільки займаються на сході...», «Лився спів колись у мене...», «В лісі дзвонять солов'ї...» та ін.) або жайворонка («Ти до мене прийдеш рано...», «Весною»), ластівки («Малесенька ластівка зранку мені...») або зозулі («День золотий, золотий та хороший...»).

Поетичний світ Олександра Олеся пронизаний природними музичними первнями, у ньому все живе музикою, спів тут доно-ситься буквально звідусіль, співає, без перебільшення, уся приро-да: «Шумлять-співають ниви, луки...» [8, с. 230]; «Озвались співи з лісу, з лугу» [9, с. 111]; «Шумлять мені пісню дерева» [8, с. 442]; «Серце – море. Пісня – хвиля» [8, с. 582]; «Я співаю пісню морю, / І воно мені співа...» [8, с. 97]; «Де вітри-співці нас стрінуть... / Де нам пісню заспівають / Новороджені струмки» [8, с. 733]. Ліричний ге-рой Олеся навіть пропонує своїй коханій:

*Хочеш ти, щоб пісню я для тебе склав
З запашних фіалок, з золотих купав,
Щоб її жмутами сонця переплів,
Напоїв росою, співом солов'їв [8, с. 411].*

Зрештою, й сам ліричний герой із захопленням і подивом зму-шений констатувати:

*Співи, співи... Скільки співу
Скрізь: на небі, на землі...
Ліс співає, вітер, річка,
І дзвенить дзвінок у млі [8, с. 553].*

Пісня у творчому світі Олександра Олеся може існувати навіть ще й в нереалізованому вигляді («Де неспівані пісні?...» [8, с. 196]; «О, збуди мою пісню, що спить...» [8, с. 430]; «Пісню б заспівати, та таку широку, / Як наш степ зелений в ранок ясноокий» [9, с. 418]); або у вигляді передчуття останнього, «лебединого» співу («Жду я на березі, жду лебединої, / Дивної пісні я жду» [8, с. 229]; «Хто з вас чув, як плаче / Лебедина пісня, / Сходе слізьми вся?» [8, с. 703]; «Пісне, ще одна година – І умру, як лебідь, я... / Бо остання, лебедина, / Буде пісня ся моя» [8, с. 747]). За характером емоційного пафосу Олесева пісня – то світла, мелодійна, така, що «ллеться і чарує» [8, с. 94], то енергійна та динамічна («Дзвенять пісень моїх потоки!» [8, с. 196]), то оповита жалібним смутком («Співаю щось помалу і без слів... / Сумні мої пісні, як сумно на Україні / Серед могил і зламаних хрестів...» [8, с. 144]). Але, зрештою, попри розмаїття емоційних реєстрів, у яких може звучати Олесева пісня, вона в нього майже завжди схарактеризована як «вільна, дзвінка і крилата» [8, с. 580]. Саме образ «крилатої пісні» або ж «крилатості пісні», уподібненої крилатому музичному птаству, стає лейтмотивним образом-символом, який визначає семантичну домінанту авторецептивних поетологічних рефлексій стихії музичного / поетичного в ліриці Олександра Олеся («Як згря радісна пташок...», «Серце моє – клітка...», «Кожний атом, атом серця...», «Десять літ», «Ти моя найкраща пісня...», «Квіток в моїм гаю – без ліку квіток!...», «Не лети, моя пісне, над море страшне...»):

*Як згря радісна пташок,
Легкі і сніжно-білі,
Пісні мої під небом десь*

*Літали і дзвеніли.
І з неба кликали вони
До братства, до любові... [8, с. 75].*

Ще одним важливим символічним образом поетологічних рефлексій Олесєвого вірша є образ музичних / поетичних струн. Найчастіше «срібні» або «золоті» струни, згадувані поетом, це не тільки невід'ємна деталь струнного музичного інструменту, але, передусім, місткий символ, за допомогою якого Олександр Олєсь намагається художньо нюансувати емоційно-психологічні порухи та творчий плин душі свого ліричного героя, шквал переживань, який зринає в його свідомості внаслідок зіткнення зі світом реальності й самоаналізом власної реакції на нього.

Ніжне тремтіння струн душі ліричного героя викликає почуття закоханості:

*Затремтіли струни у душі моїй...
Ніжна, ніжна пісня задзвеніла в ній...
Що ж до їх торкнулось? Чи проміння дня,
Чи журба, і радість, і любов моя?!
Задзвеніли струни ще ніжніш-ніжніш...
Мабуть, ти до мене думкою летиш,
Мабуть, ти це в'єшся у душі моїй
І крилом черкаєш срібні струни в ній [8, с. 99].*

Коли ж ліричний герой Олександра Олєся переходить до споглядання сумної реальності, картин соціальної і політичної кривди, яку змушений терпіти його народ, це викликає в ньому вихор емоцій, що змушують плакати «золоті струни» його душі: «Заплачте, струни золоті. / Приспійть на мить народні болю» [8, с. 232]. Бажання стати на захист поневолених співвітчизників породжує в душі ліричного героя рішучий емоційний заклик: «Не треба струн! Меча мені гостри... / Хай струни сплять, живуть мечі!» [8, с. 261–262]. Поет переконаний, що лише в боротьбі з ворогом

можна здобути бажану свободу, символічним знаком якої стане те, що

*...струни-проміння на кобзи сумні
Повісить нам Бог в нагороду.
І росами радості бризнуть пісні
В серця безнадійні народу [8, с. 252].*

Наскрізним для лірики Олександра Олеся є й образ «порваних струн», що символізують широкий спектр емоційних реакцій поета на знаменні події різних періодів його життя, пов'язані переважно з мотивами:

– невдалих любовних стосунків («Я умираю, душа вмирала...», «Я щодня зриваю струни...»);

– нерозуміння, виявленого з боку суспільної думки до творчих намірів та пошуків поета («Всю стуму розпачу душі моєї...», «Порвалися струни на арфі...», «І ви покинули...», «Чому не радує весна...», «Плач, моя кобзо, невтішно ридай»);

– вшанування пам'яті визначних представників української культури та мистецтва («Умер кобзар, порвалися струни...»);

– розчарування, викликаного неспроможністю або й небажанням співвітчизників стати на рішучий захист своїх політичних прав та свобод («Іду, отруєний, прибитий...», «Ідіть собі, я вас не знаю...», «Ридайте, струни! Знову хмари...», «Наш край в неволі і в нарузі...»);

– творчої втоми поета, обумовленої процесами неминучого вікового старіння («Я хочу тиші... Досить слів...», «Лежить моє перо. Мовчать мої уста...», «Сиджу... бандура на стіні...», «Давно гармати змовкли...», «Хай струни порвані і кобза на землі...»).

Висновки і пропозиції. Олександр Олесь як митець з ніжною ліричною душею зумів вивести українську літературу на європейський рівень, зберігши самобутньо-національний колорит поетичних творів з «усією силою чару».

Видається перспективним дослідження поетики Олександра Олеся в контексті її компаративного вивчення з суголосними його

літературно-історичній добі жанрово-стильовими пошуками окремих представників європейського та вітчизняного модернізму, а також простеження характеру та форм художнього впливу Олесевого вірша на подальші етапи розвитку української поезії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валери П. Об искусстве: сборник. Москва : Искусство, 1993. 506 с.
2. Відділ рукописів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Ф. XV. Од. зб. 1372.
3. Давыдова А. Музыкальные образы в русской лирике начала XX века: дис. ... канд. филол. наук: 10.01.01. Архангельск, 2006. 200 с.
4. Наливайко Д. Французький символізм як зміна метамови європейської поезії. *Слово і Час*. 1998. № 7. С. 23–27.
5. Наєнко М. Музика як модус поетичної еволюції Лесі Українки. *Лесь Українка і сучасність*: зб. наук. пр. Луцьк: РВВ «Вежа», 2007. Т. 4. Кн. 1. С. 196–205.
6. Неврлий М. Олександр Олесь: життя і творчість. Київ : Дніпро, 1994. 173 с.
7. Незгасимий словосвіт: Збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Калашника. Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. 694 с.
8. Олесь Олександр Твори. У 2 т. Т. 1. Київ : Дніпро, 1990. 958 с.
9. Олесь Олександр. Твори. У 2 т. Т. 1. Київ: Дніпро, 2009. 574 с.
10. Передзвони польської лютні: Поетична антологія; [пер. В. Гуцаленка]; ред.-упоряд. проф. Р. Радишевський; авт. вступ. слова Р. Радишевський. – К. : Варта, 2001. – 592 с.
11. Радишевський Р. Журба і радість Олександра Олесь. *Олесь Олександр Твори*. У 2 т. Т. 1. Київ : Дніпро, 1990. С. 5–47.
12. Стецько Я. Французька та українська поезія першої половини XX століття. Семантико-стилістична типізація. Ужгород, 2013. 288 с.
13. Франко І. Олесь. З журбою радість обнялась. Поезії. *Франко І. Зібрання творів*. У 50 т. Т.37 – Київ, 1982.
14. Podraza-Kwiatkowska M. Symbolizm i symbolika w poezji Młodej Polski / Maria Podraza-Kwiatkowska. – Kraków : Universitas, 1994. – 323 s.
15. Staff L. Poezje zebrane: w 2 t. / Leopold Staff. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1967. – Т. 1. – 1033 s.
16. Tetmajer K. Poezje / Kazimierz Przerwa-Tetmajer. – Kraków, 1891. – 126 s.

REFERENCES

1. Valery P. Ob yskusstve: sbornyk. Moskva : Yskusstvo, 1993. 506 s.
2. Viddil rukopysiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. F. XV. Od. zb. 1372.
3. Davыdova A. Muзыkalnye obrazy v russkoi lyryke nachala XX veka: dys. ... kand. fylol. nauk: 10.01.01. Arkhanhelsk, 2006. 200 s.
4. Nalyvaiko D. Frantsuzkyi symvolizm yak zmina metamovy yevropeiskoi poezii. Slovo i Chas. 1998. № 7. S. 23–27.
5. Naienko M. Muzyka yak modus poetychnoi evoliutsii Lesi Ukrainky. Lesia Ukrainka i suchasnist: zb. nauk. pr. Lutsk: RVV «Vezha», 2007. T. 4. Kn. 1. S. 196–205.
6. Nevrllyi M. Oleksandr Oles: zhyttia i tvorchist. Kyiv : Dnipro, 1994. 173 s.
7. Nezghasymyi slovosvit: Zbirnyk naukovykh prats na poshanu profesora Volodymyra Semenovycha Kalashnyka. Kh. : Kharkivskyi natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, 2011. 694 s.
8. Oles Oleksandr Tvory. U 2 t. T. 1. Kyiv : Dnipro, 1990. 958 s.
9. Oles Oleksandr. Tvory. U 2 t. T. 1. Kyiv: Dnipro, 2009. 574 s.
10. Peredzvony polskoi liutni: Poetychna antolohiia; [per. V. Hutsalenka]; red.-uporiad. prof. R. Radyshevskyi; avt. vstup. slova R. Radyshevskyi. – K. : Varta, 2001. – 592 s.
11. Radyshevskyi R. Zhurba i radist Oleksandra Olesia. Oles Oleksandr Tvory. U 2 t. T. 1. Kyiv : Dnipro, 1990. S. 5–47.
12. Stetsko Ya. Frantsuzka ta ukrainska poeziia pershoi polovyny KhKh stolittia. Semantyko-stylistychna typizatsiia. Uzhhorod, 2013. 288 s.
13. Franko I. Oles. Z zhurboiu radist obnialas. Poezii. Franko I. Zibrannia tvoriv. U 50 t. T.37 – Kyiv, 1982.
14. Podraza-Kwiatkowska M. Symbolizm i symbolika w poezji Młodej Polski / Maria Podraza-Kwiatkowska. – Kraków : Universitas, 1994. – 323 s.
15. Staff L. Poezje zebrine: w 2 t. / Leopold Staff. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1967. – T. 1. – 1033 s.
16. Tetmajer K. Poezje / Kazimierz Przerwa-Tetmajer. – Kraków, 1891. – 126 s.